

мемуарна література // Гісторыя беларускай докастрычніцкай літаратуры: У 2 т Мінск, 1968 Т. 1; 3 староžitных часоў да канца XVIII ст. С. 345.

Г. А. Нудьга вважае, што „в пародіі висловлені прагнення тих прошарків української шляхти, што вороже ставилися до нових порядків, за яких велику силу одержували іноземці, а разом з тим не могли поділяти думок тих, хто обороняв консерватизм у побути“ (*Нудьга Г. А. Пародія в українській літературі*. К., 1961. С. 81). У свою чергу, білоруські вчені висловлюють думку, що в творі звучить „міцний і рішучий голос“ білоруської шляхти „проти іноземного засилля на білоруських землях і національного ренегатства“ (*Чемерицкий В. А. Предпосылки гуманизма в Белоруссии // История белорусской дооктябрьской литературы*. Минск, 1977. С. 76. Пор: *Коршунов А. В. Гістарычна мемуарна літаратура*. С. 345—349).

Л. Є. Махновець, котрому дуже не хочеться „виключати цю інтересну пам'ятку з лав демократичної сатири“, висловлює абсолютну голосливу гіпотезу, що автором її був „який-небудь убогий сеймиковий або магістратський канцелярист“ (*Махновець Л. Є. Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст.* С. 383).

І у визначенні жанру твору вчені не дійшли спільного висновку, Л. Є. Махновець бачить у ньому, як і Г. А. Нудьга, „пародію на сеймові орації“ (с. 383). А. І. Мальдіс і В. А. Чемерицкий наголошують на тому, що „промова Мелешка“ — „не пародія на сеймові промови, а своєрідна літературна містифікація, свідомо здійснена невідомим автором, щоб краще висловити свої думки“ (*Мальдіс А. И., Чемерицкий В. А. Литература периода барокко // История белорусской дооктябрьской литературы*. С. 270).

Цікаво, що сучасні вчені (Махновець Л. Є., А. І. Мальдіс, В. А. Чемерицкий) раз по раз звертають увагу на таку дивну рису твору, як індиферентність автора щодо питань професійних. А чи не пояснюється це тим, що він ці питання для себе вирішив? Інтерпретація автора як шляхтича-уніата (або католика) підтримала б те розуміння його твору, яке пропонує Грушевський.

Отож доводиться констатувати невирішеність основних питань вивчення твору, навіть його національної приналежності. Характерні обопільні звинувачення видавців твору — кого в „білорусифікації“ його тексту (Л. Є. Махновець В. Ластовського), а кого в українізації (А. В. Коршунов М. І. Костомарова). Щоправда, нещодавно В. Л. Микитась однозначно відніс „Промову Мелешка“ до „здобутків білоруського письменства“ (*Грицай М. С., Микитась В. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література*. С. 272). Мабуть, це все ж таки не остаточне вирішення питання.

Майбутні дослідники твору можуть звернутися до публікації ще одного, 1663 р., його списку: *Ластовський В.* Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Ковно, 1926. С. 447—449. Уточнено й дату його виникнення — між 1622 і 1632 рр.: *Крапивин П.* К вопросу о времени появления „Речи Ивана Мелешки“ // Изв. АН БССР. Минск, 1955. № 5. С. 65—74.

Спробу реконструкції тексту „Промови Мелешка“ за двома списками дав.: *Махновець Л. Є.* Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст. С. 380—382. Бібліографія: *Махновець.* Давня... С. 413—414.

Згадану Грушевським „езуїтську пародію про клопотання митрополита до св. Петра за виленьського купця Злотовича“ ширше дослідив Л. Є. Махновець, котрий датує її 1635 р. і подає текст у кириличній транслітерації: *Махновець Л. Є.* Сатира і гумор української прози XVI—XVIII ст. С. 433—434.

З мемуарної літератури — записки Балики

Розділ вводить у вивчення явища, котре в історико-культурному плані поки що не розглядалося — „нових мемуарів на чисто політичні теми“.

XVII століття справді багаті на такі твори: згадати хоч би „Новини“ про повстання 1630 р (у Львівському літописі) або „Діарюш“ Афанасія Филіповича.

Повний текст „записок“: В. А. Записки киевского мещанина Божка Бальки о московской осаде 1612 года (Из летописного сборника Ильи Кошачковского) // КС. 1882. Т. 3. Июль. С. 97—105.

Віршування

Тепер автора обох віршованих передмов Острозької Біблії „Герасима Даниловича“ без застережень ототожнюють з Герасимом Смотрицьким. Див., напр: *Запаско, Ісаєвич. Пам'ятки... № 13. С. 27.* Невідомо, з яких жанрових ознак виходив М. С. Грицай, зазначаючи з приводу вірша „Зрісія знаменія...“: „За характером перший вірш нагадує оду“. Але цікаві його спостереження над використанням „колядкового образу“ (*Грицай М. С. Давня українська поезія К, 1972. С. 9—10*). Творчості Герасима Смотрицького як автора передмов до Острозької Біблії присвячені змістовні розвідки В. П. Колосової: *Колосова В. П. Герасим Смотрицький і Козма Пресвітер (до питання про україно-болгарські літературні зв'язки) // Українська література XVI—XVIII ст. та інші слов'янські літератури С. 39—47; Еє же. „Слово на еретики“ Козмы Пресвитера и предисловия к Острожской Библии Ивана Федорова // ФЧ 1983. М., 1987. С. 174—180.* Ці передмови розглядалися також у працях: *Сазонова Л. И. Украинские старопечатные предисловия конца XVI — первой половины XVII в. (борьба за национальное единство) // Русская старопечатная литература (XVI — первая четверть XVIII в.). Тематика и стилистика предисловий и послесловий. М., 1981. С. 132—133, 148—149 та ін; Еє же. Украинские старопечатные предисловия конца XVI — первой половины XVII в. (особенности литературной формы) // Там же. С. 160, 183 та ін.*

„Похвали“ Андрія Римши на герб Остафія Воловича (1585) і на герб Льва Сопіги (1588) пізніші дослідники віднесли би вже до барокового жанру геральдичної прикнайжної епіграми. Див.: *Чижевський Дм. Український літературний барок. Прага, 1941. С. 51—56.*

Наведені Грушевським римовані фрагменти з «Ключа...» Герасима Смотрицького точніше було б розглядати як римовану прозу.

«Просфониму» М. С. Возняк вважав можливим атрибуувати Кирилові Транквіліону-Ставроведькому (*Возняк М. Історія української літератури. Львів, 1921. Т. 2. Ч. 1. С. 77—78*). Оскільки ця гіпотеза не аргументована, Грушевський її навіть не згадує.

Цікаво, що історик називає одну із частин цього привітання учнів львівської братської школи митрополитові Михайлу Рогозі „декламацією“. І справді, вся композиція за жанром є декламацією, а звідси випливає, що це — перший (1591) друкований твір української драматургії. Проте автор узагальнюючи праці з давньої української драматургії „першою відомою нам декламацією“ вважає „Вършъ“ на Різдво Памви Беринди (1616): *Грицай М. С. Давня українська драматургія XVII—XVIII ст. К., 1974. С. 13.*

Новітні видання наведених у розділі поетичних творів див. Die älteste ostslawische Kunstdichtung 1575—1647 /Hrsg. von Hans Rothe Gies-sen, Schmitz, 1976 Hbd. 1; Укр поезія XVI—XVII. ; Укр. література XIV—XVI... .

Новіші праці про теорію віршування в давній Україні та практичні її втілення: *Сулима М. М. Теорія віршування на Україні в XVI—XVII*

ст. (спроба опису та реконструкції) // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI—XVII ст С 101—117, *Ново ж. Українське віршування кінця XVI — початку XVII ст. К., 1985.*

Закінчення

Ця своєрідна післямова не стільки підводить підсумки здійсненого в другій частині тому дослідження епохи „першого відродження“, скільки перекидає місток до наступного періоду, коли змінюється соціальна база національно-культурного руху — місце мішанства займає козацтво, але водночас відбуваються важливі зрушення, як побачимо, і в ідеологічному підкладі літератури, і в її естетичних конвенціях, теж неприйнятних для цих нових гарантів можливості розвитку національної культури: остаточно формується література, орієнтована не на грецький Схід, а на латинський Захід.

СПИСОК

СКОРОЧЕНЬ, ЩО ВИКОРИСТАНІ В ПРИМІТКАХ

Білецький. Хрестоматія...— Хрестоматія давньої української літератури: До кінця XVIII ст. /Упоряд. О. І. Білецький. 3-є вид., доп. К., 1967.

ВУАН — Всеукраїнська Академія наук

Запаско, Ісаєвич. Пам'ятки...— *Запаско Я., Ісаєвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва, Каталог стародруків, виданих на Україні. Львів, 1981. Кн. I (1574—1700).

КС — Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал Киев; (відновлений 1992 року під назвою. Київська старовина).

Матеріали Т. I — Матеріали до вивчення історії української літератури: В 5 т. К., 1959. Т. I: Давня українська література Доба феодалізму — до кінця XVIII ст /Упоряд. О. І. Білецький і Ф. Я. Шолом.

Махновець. Давня...— Українські письменники: Бібліографічний словник У 5 т. К., 1960. Т. I / Уклад Л. Є. Махновець.

НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка. Львів.

ОРЯС — Отделение русского языка и словесности Академии наук. Санкт-Петербург — Петроград — Ленинград.

ПІЛ — Пам'ятки полемічної літератури. Київ.

РЛ — Радянське літературознавство. Київ; (з 1990 року виходить під назвою Слово і час).

ТОДРЛ — Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы (Пушкинский Дом) Российской АН. Ленинград—Санкт-Петербург.

Укр. література XVII...— Українська література XVII ст.: Синкрет. письменність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упоряд., приміт. і вступ. ст. В. І. Кречотня; Ред. тому О. В. Мишанич. К., 1987. («Бібліотека української літератури»).

Укр. література XIV—XVI...— Українська література XIV—XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Автор вступ. ст. і ред. тому В. Л. Микитась; Упоряд. і приміт. В. П. Колосової та ін. К., 1989. («Бібліотека української літератури»).

Укр. поезія XVI—XVII...— Українська поезія. Кінець XVI початок XVII ст. / Упоряд.- В. П. Колосова, В. І. Кречотень К., 1978. («Пам'ятки давньої української літератури»).

ФЧ — Федоровские чтения. Москва.

ЦНБ — Центральна наукова бібліотека НАН України ім. В. І. Вернадського